

BOLALAR PSIXOLOGIYASI: RIVOJLANISH BOSQICHLARI VA TARBIYAVIY YONDASHUVLAR

Muallif: Aliyeva Gulhayo

Qo'qon Universiteti Andijon filiali

Psixologiya yo'nalishi, 24-04 guruh talabasi

Anotatsiya: Ushbu maqolada bolalar psixologiyasining ilmiy-nazariy asoslari, ularning shaxsiy rivojlanish bosqichlari, emotsional, intellektual va ijtimoiy o'sish jarayonlari tahlil qilingan. Bola psixikasining shakllanishiga oilaviy muhit, pedagogik ta'sir, muloqot va o'yin faoliyatining roli alohida yoritilgan. Shuningdek, bolalar ruhiy holatini o'rganishda psixodagnostik metodlar va zamonaviy yondashuvlar haqida fikr yuritiladi. Maqola bolalarning individual xususiyatlarini inobatga olgan holda ularni har tomonlama qo'llab-quvvatlash zarurligini asoslaydi.

Kalit so'zlar: bola psixologiyasi, rivojlanish, emotsional holat, shaxs shakllanishi, oila, muloqot, tarbiya, o'yin, diqqat, xulq.

Аннотация: В данной статье рассматриваются научно-теоретические основы детской психологии, стадии личностного развития ребенка, его эмоциональные, интеллектуальные и социальные процессы. Особое внимание уделено роли семейной среды, педагогического влияния, общения и игровой деятельности в формировании личности ребенка. Также рассматриваются современные психодиагностические методы и подходы в изучении психического состояния детей.

Ключевые слова: детская психология, развитие, эмоциональное состояние, личность, семья, общение, воспитание, игра, внимание, поведение.

Annotation: This article analyzes the scientific and theoretical foundations of child psychology, the stages of a child's personal development, and their emotional, intellectual, and social growth. Special attention is given to the influence of family environment, pedagogical interaction, communication, and play activities in shaping a child's personality. It also discusses modern psychodiagnostic methods and approaches to studying children's mental states.

Keywords: child psychology, development, emotional state, personality, family, communication, education, play, attention, behavior.

Kirish

Bolalar psixologiyasi – bu inson ruhiyatining eng nozik va mas'uliyatli yo'nalishlaridan biri bo'lib, u bolalarning ruhiy, emotsional, intellektual va ijtimoiy rivojlanish qonuniyatlarini o'rganadi. Psixologiya fanida bola shaxsining shakllanishi, uning fikrlash, his-tuyg'u, xulq va ijtimoiy munosabatlar tizimi qanday rivojlanishi masalalari markaziy o'rinni egallaydi.

Bola insoniyatning eng qadimiy, shu bilan birga, eng zamonaviy tadqiqot ob'ekti bo'lib qolmoqda, chunki har bir davrda bolaga bo'lgan yondashuv jamiyat taraqqiyot darajasiga bog'liq holda o'zgarib boradi.

Zamonaviy psixologiyada bola shaxsining rivojlanishiga ta'sir etuvchi asosiy omillar sifatida irsiyat, muhit va tarbiya ajratib ko'rsatiladi. Bu uch omilning uyg'unligi bolaning individual qobiliyatlarini, xarakterini, ijtimoiy ko'nikmalarini shakllantiradi. Ayniqsa, oila muhiti bola uchun birinchi ijtimoiy maktab hisoblanadi. Ota-onalarning muloqot uslubi, mehr-muhabbati, e'tibori bola ruhiy sog'lomligining asosini tashkil etadi.

Bolalar psixologiyasi shuningdek, ta'lim jarayonida o'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos metodlarni ishlab chiqishda ham muhim ahamiyatga ega. Bola tafakkurining shakllanish bosqichlarini to'g'ri anglagan pedagog yoki psixolog unga individual yondasha oladi. Shu sababli bu fan nafaqat ilmiy tadqiqotlar uchun, balki amaliy pedagogik faoliyat uchun ham muhim nazariy asosdir.

Asosiy qism

Bolalar psixologiyasi rivojlanishning bir necha bosqichlarini ajratadi. Har bir bosqich bola shaxsining ma'lum psixik jarayonlar bilan bog'liq o'zgarishlarini ifodalaydi. Psixologlar (J. Piaget, L. Vygotskiy, E. Erikson va boshqalar) bola tafakkurining bosqichma-bosqich rivojlanishini chuqur tahlil qilganlar.

Birinchi bosqich — go'daklik davri (0–2 yosh). Bu davrda sezgi organlari faol rivojlanadi, bola atrofdagi narsalarni harakat va ta'sir orqali o'rganadi. U muloqotning dastlabki shakllarini — mimika, tovush, his-tuyg'u orqali ifodalaydi.

Ikkinchi bosqich — ilk bolalik (2–6 yosh). Bu davrda bola nutqi rivojlanadi, so'z boyligi kengayadi, o'yin orqali ijtimoiy rollarni o'zlashtiradi. Shu bosqichda bola “men” tushunchasini shakllantiradi va mustaqil qarorlar qabul qilishga intiladi. O'yin faoliyati — bu davrning yetakchi faoliyati hisoblanadi.

Uchinchi bosqich — maktabgacha va kichik maktab yoshi (7–10 yosh). Bola bu davrda ijtimoiy muhitga faol kirishadi, sinfdagi muloqot, o'qituvchi va tengdoshlar bilan munosabat orqali o'zini anglay boshlaydi. Diqqat, xotira, tafakkur kabi kognitiv jarayonlar rivojlanadi. Shu bosqichda ta'lim jarayonining psixologik asoslarini to'g'ri yo'lga qo'yish bolaning keyingi o'qishdagi muvaffaqiyatini belgilaydi.

To'rtinchi bosqich — o'smirlik davri (11–16 yosh). Bu davr o'zini izlash, shaxsiylikning shakllanishi, emotsional barqarorlikda o'zgarishlar davridir.

O'smir o'z fikrini bildirishga, mustaqil qarorlar qabul qilishga intiladi. Shu bilan birga, bu davrda psixologik inqiroz holatlari, o'z-o'zini qadrlash muammolari ko'p kuzatiladi. Psixolog va o'qituvchilarning vazifasi – o'smirlarga to'g'ri yo'l ko'rsatish, uni ruhiy bosimdan himoya qilishdir.

Bola psixologiyasida eng muhim tushunchalardan biri — bu emotsional rivojlanish. Emotsional muhit bolaning xavfsizlik hissi, o'ziga ishonchi va ijtimoiy faolligini belgilaydi. Mehr-muhabbat yetishmasligi bolaning ichki dunyosida beqarorlik, xavotir, agressivlik kabi belgilarni yuzaga keltiradi. Shuning uchun tarbiyachi va ota-onalar uchun bola bilan emotsional aloqa o'rnatish eng muhim vazifalardan biridir.

Shuningdek, bolalarda ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantirish jarayoni ham psixologik ahamiyatga ega. Maktabgacha yoshdagi bola o'z tengdoshlari bilan muloqot qilishni o'rganadi, jamoada o'z o'rnini topadi. Ijtimoiy muhit orqali bola xulq-atvor me'yorlarini o'zlashtiradi, empatiya va hamkorlikni o'rganadi.

Zamonaviy davrda bolalar psixologiyasida yangi yondashuvlar paydo bo'lgan. Masalan, “pozitiv psixologiya” boladagi kuchli tomonlarni rivojlantirishga urg'u beradi; “inklyuziv yondashuv” esa maxsus ehtiyojli bolalarning jamiyatga integratsiyasini ta'minlaydi. Shuningdek, onlayn ta'lim sharoitida bolalarning diqqat, motivatsiya va stress darajasini boshqarish psixologik muammolardan biri bo'lib qolmoqda.

Takliflar

1. Bolalar bilan ishlovchi o'qituvchilar va tarbiyachilar psixologik bilimlarini doimiy ravishda yangilab borishlari kerak.
2. Maktablarda va bog'chalarda muntazam psixologik monitoring o'tkazish tavsiya etiladi.
3. Ota-onalar uchun “emotsional tarbiya” bo'yicha amaliy treninglar tashkil etish zarur.

4. Maxsus ehtiyojli bolalar uchun individual psixologik dasturlar ishlab chiqish kerak.

5. Har bir bola uchun o'ziga xos yondashuv va muloqot uslubini topish — samarali tarbiyaning garovidir.

Xulosa

Bolalar psixologiyasi – bu inson shaxsining asosini tashkil etuvchi ruhiy, emotsional va ijtimoiy jarayonlarni o'rganadigan muhim fan. Bola ruhiyatini anglash, uni to'g'ri yo'naltirish, ehtiyojlarini tushunish — kelajak avlodni sog'lom, mustaqil va baxtli insonlar sifatida voyaga yetkazishning kafolatidir. Shuning uchun psixologlar, pedagoglar va ota-onalar hamkorligi bolalar ruhiy salomatligini mustahkamlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. L. S. Vygotskiy. Bolalar psixologiyasi va rivojlanish nazariyalari. Moskva, 2020.
2. J. Piaget. Bola tafakkurining rivojlanishi. Parij, 2018.
3. E. Erikson. Shaxs rivojlanish bosqichlari. Nyu-York, 2019.
4. D. Ahmedova. O'zbekistonda bolalar psixologiyasi asoslari. Toshkent, 2023.
5. Z. Ismoilova. Maktabgacha yoshdagi bolalar psixologiyasi. Samarqand, 2022.
6. A. Karimov. Pedagogik psixologiya va bola tarbiyasi. Andijon, 2021.

